

Vajeništvo za gostilničarje na Kranjskem skozi optiko strokovnih časopisov za gostinstvo

DOI: <https://doi.org/10.55707/ds-po.v40i3-4.206>

Prejeto 17. 3. 2025 / Sprejeto 3. 11. 2025

Znanstveni članek

UDK 37:640.4-057.23(439.5)

KLJUČNE BESEDE: Avstro-Ogrska, Kranjska, obrtne nadaljevalne šole, strokovne gostilničarske nadaljevalne šole, vajeništvo

POVZETEK – Najpogostejša oblika obrtnega usposabljanja na Kranjskem v avstro-ogrskem obdobju je bilo vajeništvo, kombinacija dela pri mojstrih in pouka na obrtni nadaljevalni šoli, ki je bila nižja oblika poklicnega izobraževanja. V članku se osredotočamo na problem vajeništva za gostinske delavce v deželi Kranjski v avstro-ogrskem obdobju (1867–1918). Dogajanje na tem področju sta pozorno spremljala strokovna časopisa *Gostilničarski vestnik* (1911–1913) in *Gostilničar* (1914–1930), ki imata v članku osrednjo vlogo kot izčrpen vir podatkov o gostilničarskem vajeništvu, zlasti v zadnjih letih pred razpadom monarhije, prav tako pa je potrebo po gostilničarski šoli omenjal tudi časopis *Promet in gostilna* (1908–1909). Ljubljana v tem obdobju ni imela strokovne gostilničarske nadaljevalne šole, čeprav si je zanj vztrajno prizadevala, in jo je dobila šele l. 1924. Časopisa sta pri obravnavi vajeništva poudarjala potrebo po ustanovitvi strokovne gostilničarske nadaljevalne šole in zahtevo po obvezni izučenosti za gostinski poklic, s čimer bi preprečevali nelojalno konkurenco, preveč zažirano pa sta omenjala problem premladih vajencev.

Received 17. 3. 2025 / Accepted 3. 11. 2025

Scientific paper

UDC 37:640.4-057.23(439.5)

KEYWORDS: Austria-Hungary, Carniola, vocational training schools, professional continual vocational schools for innkeepers, apprenticeship

ABSTRACT – The most common form of vocational training in Carniola during the Austro-Hungarian period was apprenticeship, a combination of working for masters craftsmen and attending a continual vocational school, which was a lower form of vocational education. The article focuses on the problem of apprenticeship for hospitality workers in Carniola during the Austro-Hungarian period (1867–1918), especially in the final years before the collapse of the monarchy. Events in the field of hospitality training were closely monitored by the professional newspapers *Gostilničarski vestnik* (1911–1913) and *Gostilničar* (1914–1931), which play a central role in the article as an exhaustive source of information on the innkeepers' apprenticeship, and *Promet and gostilna* (1908–1909) also raised the issue of a vocational school for innkeepers. Ljubljana did not have professional continual vocational schools for innkeepers in this period, even though repeated requests were made, and obtained it only in 1924. With respect to apprenticeship, the two newspapers emphasized the need for establishing a relevant professional school, a requirement for compulsory training for the hospitality profession, which would prevent unfair competition, but were not bold enough when mentioning the problem of too young apprentices.

1 Uvod

Obrtno in poklicno šolstvo na Slovenskem je v 18. in 19. stoletju vse do razpada Avstro-Ogrske vzbudilo veliko znanstvene pozornosti. Vsekakor je na področju zgodovine šolstva na Slovenskem najmarkantnejša osebnost Vladimir Schmidt, ki je o tem napisal obsežno delo z naslovom *Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem* (1988). O zgodovini kmetijskega šolstva sta pisala npr. Josip Dolgan (1967) in Vladimir Valenčič (1970), medtem ko sta Rado Lah (1930) in Ema Umek (2006) opozorila na pomen

Kranjske kmetijske družbe pri pospeševanju kmetijskega šolstva. Ivan Slokar (1963) je napisal tehten članek o strokovnem šolstvu na Slovenskem do l. 1860, medtem ko Božo Kralj (2004) prepozna babiško šolo v Ljubljani, ki je nastala že v zgodnjih petdesetih letih 18. stol., kot predhodnico današnjega visokošolskega študija za babištvo. V tem času je na ljubljanskem liceju nastal oddelek za kirurgijo, ki velja za predhodnika medicinske fakultete v Ljubljani. Z njim ter z licejem kot celoto se je ukvarjal zlasti Jože Ciperle (2001). Nato je potrebno omeniti ugledno navtično šolo v Trstu, ki so jo uvrščali v višje strokovno šolstvo in jo v svojem članku o Trstu Eva Holz (2019) prepozna kot ustanovo, ki je pomembno prispevala k prepoznavnosti Trsta v 30. letih 19. stoletja. Urška Perenič (2012, 2016) je prav tako izpostavila pomen navtične šole v Trstu kot zelo redek primer višjega šolstva na slovenskem narodnostnem ozemlju, istočasno pa je napravila kratek pregled šol v posameznih slovenskih deželah v obdobju razvoja čitalnic v 60. letih 19. stoletja, ko je februarski patent (1861) omogočil večjo svobodo javnega delovanja, pri čemer je poudarila pogosto korelacijo med dobro razvito mrežo šol v posameznih krajih in tamkajšnjimi čitalnicami. Nemogoče je spregledati temeljno delo Aleksandre/Saše Serše (1991, 1995, 2000) na področju strokovnega šolstva v osrednji Sloveniji, na katerega se v veliki meri naslanja ta članek in temeljito predstavi to področje, medtem ko so se z izobraževanjem odraslih v 18. in 19. stol., kamor je sodilo zlasti vajeniško usposabljanje, ukvarjali mnogi, npr. Monika Govekar Okoliš (2019) in Tatjana Hojan (1975), ki se lahko pohvalita z obsežno bibliografijo na tem področju. Teja Čeč in Hana Čosić (2020) sta napisali podroben članek o nedeljskih ponavljalnih šolah, obveznih šolah za vajence v terezijanski in predmarčni dobi, pregled strokovnega šolstva v obdobju do l. 1918 pa bi bil nepopoln brez omembe zbornikov Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1774–1918) (Jug, 2000) in Zgodovina izobraževanja odraslih v srednjeevropskih državah (Jug, 1997), ki ju je uredil Jurij Jug, priznani strokovnjak na področju zgodovine izobraževanja odraslih na Slovenskem.

V članku je v prvi vrsti predstavljeno usposabljanje gostilničarskih vajencev na Kranjskem v avstro-ogrskem obdobju (1867–1918), predstavljene pa so tudi zahteve gostilničarjev po ustanovitvi gostilničarske nadaljevalne šole v Ljubljani, pri čemer je kot primarni raziskovalni vir poleg pedagoških glasil, kot sta bila *Učiteljski tovariš* (1861–1941) in *Slovenski učitelj* (1899–1944), uporabljena strokovna periodika za gostinstvo v slovenskem jeziku, in sicer *Promet in gostilna* (1908–1909), *Gostilničarski vestnik* (1911–1913) in *Gostilničar* (1914–1930). Da bi lažje razumeli težave, s katerimi so se soočali gostinci na Kranjskem pri usposabljanju gostinskih delavcev, je potrebno razumeti ustroj obrtnih nadaljevalnih šol, ki so veljale za najbolj običajen način obrtnega usposabljanja v avstro-ogrskem obdobju. Avtorica Hojan (1975, str. 9) v svoji študiji Izobraževanje odrasle mladine (1870–1941) omenja, da so bile obrtne nadaljevalne šole bistveno bolj razširjene kot kmetijski in gospodinjski tečaji, ki so bili zelo redki. Obrtne nadaljevalne šole so bile toliko bolj obiskane, ker so bile popolne strokovne šole na Slovenskem izredno redke. Če se ta trenutek omejimo na Kranjsko kot osrednjo slovensko deželo, ugotovimo, da je tam obstajala samo ena popolna strokovna šola, in sicer umetno-obrtna strokovna šola v Ljubljani, ustanovljena l. 1888 in preimenovana v Državno obrtno šolo l. 1911 (Serše, 2000, str. 45, 1991, str. 39–42). Vse ostale šole, ki so dajale obrtno ali poklicno izobrazbo, so bile nižje izobraževalne stopnje. To je razumljivo, kajti Kranjska je bila po tedanjih merilih revna in gospodarsko zaostala dežela, ki si je višje

oblike poklicno-strokovnega šolstva težko privoščila brez podpore države, razen tega pa ni niti osnovnega šolstva, ki je bilo v njeni pristojnosti, upravljala tako, kot bi morala.

Državni šolski zakon iz l. 1869 je sicer zahteval osemletno šolsko obveznost, vendar je v 35. členu dopuščal revnejšim in manj razvitim deželam v monarhiji določen manevrski prostor, in sicer možnost skrajšane šolske obveznosti v višjih razredih osnovne šole (Govekar-Okoliš, 2019, str. 43–45). Ko so dežele v 70. letih 19. stoletja sprejemale svojo šolsko zakonodajo na osnovi državnega šolskega zakona iz l. 1869, so se lahko odločile za okrnjeno šolsko obveznost in med slovenskimi deželami so to možnost izkoristile Kranjska, Goriška-Gradiška in Istra (Schmidt, III, 1988, str. 199–200), medtem ko sta Štajerska in Koroška uveljavili osemletno šolsko obveznost. Tako je Kranjska razvila zlasti na podeželju mrežo ponavljalnih šol, kjer je pouk v sedmem in osmem razredu ljudske šole potekal v okrnjeni obliki, enkrat tedensko po pet ur za dečke in tri ure za deklice v jesensko-zimskem času. Ob tem je potrebno poudariti, da je majska novela šolskega zakona iz l. 1883 dopuščala možnost okrnjenega šolanja v zadnjih dveh letih osnovne šole tudi v tistih deželah, ki so prvotno uvedle polno osemletno osnovnošolsko obveznost, toda ponavljalne šole so ostajale prepoznavni znak dežele Kranjske vse do razpada monarhije.

Tudi pri obrtnih nadaljevalnih šolah je šlo za nižje poklicne šole, ki so se razvile iz nekdanjih nedeljskih ponavljalnih šol, ki so jih morali v terezijanski in predmarčni dobi obvezno obiskovati vajenci, da bi se izpopolnili v branju, pisanju in računanju, kajti tovrstna znanja so bila pri veliki večini te populacije pomanjkljiva ali sploh niso obstajala (Govekar-Okoliš, 2024, str. 4; Čeč in Čosić, 2020, str. 8). Žal tudi te šole niso mnogo pripomogle k boljšemu znanju, ker je bila večina vajencev nepismena, zato niso mogli kaj veliko ponavljati (Serše, 1995, str. 18). Več uspeha so imele začetne nedeljske šole, namenjene podeželskemu prebivalstvu, v katerih so učili branje, pisanje in računanje od začetka (Schmidt, II, 1988, str. 129–130). Ker so učenci obrtnih nadaljevalnih šol tako kot njihovi predhodniki v nekdanjih nedeljskih ponavljalnih šolah kombinirali delo pri mojstrih in večerni oz. nedeljski pouk v šoli, gre v obeh primerih istočasno za izobraževanje ob delu oziroma za izobraževanje odraslih.

Digitalna knjižnica Slovenije je omogočila dostop do letnih poročil mnogih obrtnih nadaljevalnih šol iz različnih slovenskih krajev, npr. iz Ljubljane, Škofje Loke, Trziča, Kamnika, Krškega, Izlake, Metlike, Ribnice in Postojne, ki omogočajo natančen vpogled v njihovo organizacijo in delovanje. V poročilih najdemo namreč podatke o učiteljih, predmetnikih, trajanju šolanja, času pouka, o šolskih nadzornikih, o članih šolskih odborov itd. Da so bile tovrstne šole resnično cenjene in da se je država zavedala njihove vloge, dokazuje sestava šolskih odborov, v katerih so sedeli župani in ugledni predstavniki z gospodarskega in šolskega področja (Obrtno-nadaljevalna šola v Novem mestu, 1909, 139). Pouk je trajal običajno od oktobra do aprila in je potekal samo na določene dni v tednu, pogosto zvečer, ponekod tudi ob nedeljah in praznikih ter ob četrtkih, ki so bili šole prosti dnevi. Obrtna nadaljevalna šola je obsegala po pravilu tri razrede: pripravljalnega ter prvi in drugi letnik. Pripravljalni razred je bil namenjen tistim vajencem, ki so morali izboljšati bralne, pisne in računske spretnosti, da so lahko sledili pouku v prvem in drugem letniku, kjer sta bila pomembna predmeta zlasti obrtno računstvo in obrtno knjigovodstvo (Serše, 1995, str. 39).

Obrtna nadaljevalna šola je bila običajno priključena osnovni šoli in v njej so poučevali pretežno tamkajšnji osnovnošolski učitelji, deloma pa tudi zunanji strokovnjaki.

Država se je sistematično posvetila obrtnim nadaljevalnim šolam od l. 1883 naprej in v tem času objavila vrsto predpisov, ki so urejali delovanje teh šol (Die gewerblichen ..., 1910). Prvotno je bilo za to vrsto šol odgovorno ministrstvo za uk in bogočastje, od l. 1908 pa so obrtne nadaljevalne šole prišle pod ministrstvo za javna dela. Le-to je od l. 1908 sistematično skrbelo za izvajanje obveznih dodatnih strokovnih tečajev za učitelje na obrtnih nadaljevalnih šolah, o katerih so redno poročali zlasti učiteljski časopisi (Učiteljski vestnik, Tečaj, 1909, str. 117; Učiteljski vestnik, Učni ..., 1909, str. 165). Na račun tečajev je *Učiteljski tovariš* ob priliki izrekel dve kritiki: stroški, ki so jih imeli učitelji z obiskovanjem tečajev, niso bili popolnoma pokriti, tako da so morali učitelji sami kriti razliko iz svojih nizkih plač, prav tako pa so bili nezadovoljni, ker so tečaji potekali sredi poletnih počitnic, medtem ko so bili drugi državni uradniki v takih primerih upravičeni do študijskih dopustov (Nadaljevalni tečaji, 1903, str. 60).

Tovrstne tečaje sta npr. v Ljubljani prirejala moško državno učiteljske in umetno-obrtna strokovna šola, trgovska akademija v Gradcu je organizirala tečaje za trgovske nadaljevalne šole, obrtne tečaje za učence in učitelje pa so organizirali tudi v Gradcu, na Dunaju in v Pragi (Serše, 1995, str. 52). Tako npr. Razpis c. kr. deželne vlade za Kranjsko z dne 14. junija 1911, št. 16.503, opozarja na možnost izpopolnjevanja za učitelje na trgovskih nadaljevalnih šolah (Dimnik, 1911, str. 59):

“Vsled razpisa c. kr. trgovske akademije v Gradcu z dne 10. junija 1911, št. 1113/1, oziroma vsled razpisa c. kr. štajerskega namestništva z dne 8. junija 1911, št. 4351/32, se vrši na graški trgovski akademiji od dne 17. julija do 14. avgusta osmi počitniški tečaj za izobrazbo strokovnih učiteljev za trgovske nadaljevalne šole.”

Obrtne nadaljevalne šole so bile raztresene po celotnem slovenskem narodnostnem prostoru. Tako so imeli obrtne nadaljevalne šole na Primorskem v Tolminu, Kanalu, Solkanu, Renčah, Sežani, Gorici, Ajdovščini, Nabrežini, Trstu in Kopru (Gemeindelexikon ..., 1900; Dolinar idr., 2011, str. 151), na Kranjskem v Ljubljani, Postojni, Novem mestu, Kamniku, Kranju, Radovljici, Trzinu, Škofji Loki, Krškem in Metliki (Special-Orts-Repertorium von Krain, 1894), na Štajerskem v Mariboru, na Ptuj, v Celju, Slovenski Bistrici, Slovenskih Konjicah, Radljah ob Dravi, Ormožu, Brežicah, Slovenj Gradcu ... (Specialni krajevni repertorij ..., 1911). Težava obrtnih in trgovskih nadaljevalnih šol na Spodnjem Štajerskem je bil njihov nemški značaj, zato so tamkajšnji Slovenci odločno zahtevali ustanavljanje tovrstnih slovenskih šol (Čuček, 2008, str. 20; Počivavšek, 2012, str. 73).

Obrtna nadaljevalna šola je povečala ugled kraja, vendar je bila tudi finančno breme, kajti prispevki države in dežele so bili nezadostni (Potočnik, 2010, str. 44). Država je prispevala približno tretjino sredstev (Westritschnig, 2015, str. 162), zato so se morali predlagatelji in ustanovitelji šole zanašati tudi na lokalne vire, zlasti v obliki donacij in prispevkov s strani lokalnih obrtnikov, posojilnic, občin in posameznikov (Dular, 1997, str. 517; Papež, 2008). Šole so se tudi soočale s slabim obiskovanjem pouka, kajti mojstri, vsaj določeni med njimi, obrtnim nadaljevalnim šolam niso bili naklonjeni, ker so izgubljali monopol pri usposabljanju vajencev (Dular, 1997, str. 518). Ker so hoteli mojstri iz vajencev iztisniti čim več, so jim le neradi dovolili obisk nadaljevalnih šol (Franchetti, 1907). Pouk je zato pogosto potekal v večernih urah in *Slovenski učitelj* (Obrtno-nadaljevalne šole v Ljubljani, 1909, str. 256) je do te prakse izrazil kritičen:

“Še nikoli ni bilo o vajenskih šolah toliko govorjenja kot letos. Prvič je zašumelo med obrtniki samimi, ki niso bili zadovoljni, da se je poleg nedelje določil kot učni dan za rokodelčiče tudi četrtek dopoldne, v tem ko so poprej v večernih urah, ob zaduhlem zraku, pri slabi razsvetljavi dremali po raznih učilnicah. Gospodarjem bi bilo seveda ljubše, da bi bili vajenci vedno ves dan v delavnici, zvečer pa v šoli. Toda, če jim je na tem, da se rokodelčiči izpopolnijo tudi v potrebnih vsakdanjih vednostih, potem je pač nespametno, da se protivijo dopoldanski šoli.”

Nasprotnega mnenja so bili mojstri, ki so predloge o dopoldanskem pouku ogorčeno zavračali, češ da je dopoldan najboljši čas za delo v delavnici, ki je osrednjega pomena, medtem ko je prizadevnost pri šolskem pouku stvar posameznika, ki mu itak zadostujejo osnovna znanja (Obrtna nadaljevalna šola pa naši ..., 1906, št. 38).

2 Usposabljanje gostincev – vajeništvo

Obrtne nadaljevalne šole so se delile v dve skupini: obče obrtne nadaljevalne šole (allgemein-gewerbliche Fortbildungsschulen), ki so dajale splošna, skupna teoretična znanja vajencem različnih strok (Dular, 1997, str. 520), in občutno redkejša strokovna obrtna nadaljevalna šola (fachlich-gewerbliche Fortbildungsschulen), ki so se osredotočale na eno obrt. V Ljubljani je na primer obstajala strokovna obrtna nadaljevalna šola za stavbne obrti, znana pa je bila tudi strokovna obrtna nadaljevalna šola za mizarje v Št. Vidu nad Ljubljano. Na Kranjskem so si tamkajšnji hotelirji in gostilničarji resno prizadevali za strokovno gostilničarsko nadaljevalno šolo v Ljubljani, vendar je ta želja v avstro-ogrskem obdobju ostala neuresničena.

Leta 1907 je stopil v veljavo obrtni zakon, ki je izrecno zahteval, da morajo vajenci obvezno obiskovati obrtne nadaljevalne šole (Obrtni red, 1907). Še istega leta, v septembru (Prvi kranjski ..., 1907), so gostilničarji dežele Kranjske organizirali sestanek, na katerem so zahtevali ustanovitev specialne gostilničarske nadaljevalne šole, isto zahtevo pa je naslednje leto izrekel tudi pravkar ustanovljeni časopis *Promet in gostilna* (1908–1909), ki ga je izdajala Deželna zveza za tujski promet na Kranjskem (Šesttedenski ..., 1908, str. 38):

“Ako hoče torej naše gostilničarstvo tekmovati z gostilničarstvom po drugih deželah, ako hočejo naša letovišča tekmovati z deželami, kamor tudi zahajajo tujci, moramo izvesti tudi na tem polju spopolnitev in to dosežemo najhitreje s strokovnimi listi in *strokovnimi šolami*, odnosno s kratkimi strokovnimi tečaji. To priznava razumništvo, to mora priznati vsak trezno misleč človek. *Gostilničarska šola bi ne bila seveda samo v tem oziru, temveč tudi drugače največjega pomena za razvoj in pravi napredek gostilničarstva*, kajti v tem trenutku, ko je šola v Ljubljani vstanovljena, bi gostilničarske zadruge z lahkoto dosegle, da bi se ne podeljevale gostilniške koncesije onim, ki niso obiskovali strokovne gostilničarske šole in s tem bi bil napravljen konec dosedaj naravnost kričeči konkurenci, ki se opaža ravno pri gostilničarstvu [...]”

Enaka zahteva je bila podana tudi na gostilničarskih shodih na Bledu (1911) in v Postojni (1912), toda zaželeno šolo kljub vsemu trudu niso mogli ustanoviti (Gostilničarska šola, 1923). Ob tem je potrebno poudariti, da je bilo v avstrijskem delu monarhi-

je l. 1912 po poročanju *Gostilničarskega vestnika* (1911–1913) samo sedem mest, ki so imela gostilničarske nadaljevalne šole, in sicer Dunaj, Innsbruck, Praga, Reichenberg, Ustje ob Labi, Karlovi Vary in Brno, svojih gostilničarskih šol v tem letu nista imeli niti pomembni mesti Gradec in Trst (Dokaz vsposobljenosti, 1912). *Gostilničarski vestnik* je pogosto opozarjal na potrebo po specialni gostilničarski šoli v Ljubljani (Strokovno šolstvo, 1912), prav tako pa je objavljaj opozorila glede slabega stanja gostilničarskega šolstva (Razno ..., 1911):

“Znana stvar je, da se gostilničarsko šolstvo pri nas še vedno močno zanemarja in da tudi ni deležno onih podpor, katere bi bile umestne. Krvavo potrebno pa je, da se naše gostilničarstvo strokovno čim prej naobrazi bodisi s sistematičnim prirejanjem gostilničarskih tečajev bodisi z ustanovitvijo stalne gostilničarske šole.”

Ker zaželenih gostilničarskih šol torej ni bilo, je igralo vajeništvo poleg kuharskih tečajev osrednjo vlogo pri usposabljanju gostinskega kadra. Gostilničarski posel si je bilo v tedanji dobi resnično nemogoče predstavljati brez vajencev in Pravila zadruga gostilničarjev, krčmarjev, kavarnarjev, žganjetočnikov in skuharjev (1893) že nekoliko omogočijo, da vidimo, kako je potekalo usposabljanje vajencev. Tako je bilo dovoljeno sprejemati mladoletne vajence, toda v tem primeru se je morala skleniti pogodba pred združnim načelnštvom. Učna doba pri mojstru je trajala najmanj dve leti (§ 10, str. 7), zadruga je nadzorovala uk, ob koncu vajeništva pa se je moral učenec “po dovršeni učni dobi, pri združnem starejšinstvu podvreči preskušnji. Ta preskušnja mora obsežati to, da učenec njemu izročeno delo svojega obrta dobro izvrši in s tem dokaže, da je v svojem obrtu dobro izvežban.” Tudi mojstri so bili pod nadzorom zadruga in v primeru malomarnega pouka se jim je lahko odvzelo dovoljenje za sprejemanje vajencev (Pravila, 1893, str. 8). Pri tem je potrebno poudariti, da so bile zadruga, ne samo gostilničarske, ampak vse po vrsti, po obrtnem zakonu iz l. 1883 na splošno odgovorne za usposabljanje vajencev (Počivavšek, 2012, str. 181). Če se vrnemo h gostilničarskim zadrugam – bile so torej odgovorne za strokovno usposabljanje vajencev, istočasno pa so si prizadevale, da ne bi bilo mogoče dobiti koncesije brez dokazov o usposobljenosti, s čimer bi se preprečevalo nelojalno konkurenco. Oblast je tem prošnjam ugodila samo v že prej omenjenih sedmih mestih, kjer so obstajale gostilničarske obrtne in nadaljevalne šole, kar pomeni, da je na Kranjskem po mnenju deželne zadruga zveze cvetela nelojalna konkurenca (Urejeno vajeništvo, 1912). Enako mišljenje je predstavljeno tudi v članku Vajeniške preskušnje (1912), ki opozori, da bi morali na koncu usposabljanja vajenci prestati preizkušnjo usposobljenosti: “Treba je torej ustanoviti pri posameznih zadrugah preskuševalne komisije in vajeniške preskušnje proglasiti za obvezne.” Ta misel se je vztrajno ponavljala tudi v drugih številkah omenjenega časopisa (*Gostilničarska zadruga* ..., 1913).

Iz istega časopisa je mogoče razbrati tudi nekaj namigov o položaju vajencev, in sicer so se celo na Kranjskem v tem času že slišali prvi glasovi, da naj v uk ne bi sprejemali vajencev pred 14. letom starosti. Tako anonimni pisec (Nabor vajencev, 1912) opozarja, da se je dunajska gostilničarska zadruga odpovedala sprejemanju vajencev, ki so stari manj kot 14 let, ker dečki pred to starostjo niso telesno in duševno dovolj zreli. Pisec priporoča, naj Ljubljana posnema ta zgled. Da se tega priporočila niso držali niti po razpadu monarhije l. 1918 in nastanku nove države Kraljevine Srbov, Hrvatov in Slovencev (v nadaljevanju: Kraljevina SHS), pa daje slutiti naslednji članek, tokrat iz *Gostilničarja*, naslednika *Gostilničarskega vestnika* iz l. 1920, ki je ogorčeno citiral in komentiral zah-

teve zaposlenih v gostinstvu po izboljšanju njihovega položaja, med drugim tudi glede vajeništva. Zaposleni so namreč zahtevali, da naj se ne bi sprejemalo v uk učencev pred dopolnjenim 14. letom starosti in da bi le-ti morali v času vajeništva obvezno obiskovati strokovno šolo in strokovna predavanja, kar pa je *Gostilničar* poleg vseh drugih njihovih zahtev zavrnil že v naslovu članka "Malo dela, a mnogo jela!" (1920).

Prezgodnje sprejemanje vajencev v uk je bila težava, ki tudi v novonastali Kraljevini SHS/Jugoslaviji (1918–1941) ni bila razrešena. *Zakon o osnovni šoli* iz l. 1929 (Flerè, 1929, str. 19–20) je sicer določal osemletno šolsko obveznost, toda na višji stopnji osnovne šole, v tako imenovani višji narodni šoli, je bilo toliko omilitev glede šolske obveze, da je bila osemletna obvezna šola dejansko izničena, razen tega je pouk v višji narodni šoli v sedmem in osmem razredu potekal samo pozimi od novembra do marca (Okoliš, 2008, str. 94) in učenci so se lahko šli učiti obrti ali trgovine še pred končano višjo narodno šolo, torej pred dopolnjenim 14. letom (Bergant, 1958, str. 77–78), pogosto celo z dopolnjenim 12. letom starosti, kar je kritiziralo zlasti učiteljsstvo (Žarn, 2012, str. 80).

Če se povrnemo v avstro-ogrsko obdobje: še vedno ni popolnoma jasno, govorimo seveda o Kranjski, kje so gostilničarski vajenci pridobivali teoretično izobrazbo oz. v katere šole so zahajali. *Gostilničarski vestnik* (Strokovno šolstvo, 1912) opozarja:

"S to zadevo [vzpostavitev strokovne gostilničarske šole] pa ne smemo čakati, drugače se lahko pripeti, da bodo gostilniški vajenci morali zahajati v splošne obrtno-nadaljevalne šole v krajih, kjer take obstojajo, kajti po §§ 75 a, 99 b in 100 obrtnega reda bi pravzaprav morali obiskovati take šole. Ako se jih k temu še ni pritegnilo, je iskati vzroka v tem, da se že skozi leta obljublja v Ljubljani posebna gostilničarska strokovna šola."

Izobraževalni položaj gostilničarskih vajencev v l. 1912 torej ostaja nejasen. V *Gostilničarju*, ki se v l. 1921 ozira nazaj v l. 1914, čas pred izbruhom vojne, prav tako ne najdemo odgovora na vprašanje, kje so se torej šolali gostilničarski vajenci na Kranjskem v avstro-ogrskem obdobju, če po zgornjem zapisu sodeč očitno niso hodili v splošno obrtno nadaljevalno šolo (Gostilničarska šola, 1921):

"Ko je leta 1914 šolski kuratorij za obrtne nadaljevalne šole mestnega magistrata ljubljanskega zaukazal, da imajo tudi vajenci gostilniške obrti pohajati obrtnonadaljevalne šole, je stopilo načelstvo gostilniške zadruga z ravnateljem teh šolnikov Šubicem v razgovor, ali bi se dalo doseči, da dobijo gostilničarski vajenci v obrtnonadaljevalni šoli v gostilničarski obrti primeren strokovni poduk. Ko je g. ravnatelj odvrnil, da razen korespondence, računstva, spisja in drugih pedagoških nauk ni mogoče dajati vajeništvu gostilničarske obrti, ter je ta odlični šolnik sam nasvetoval naj se gostilničarstvo v tem pogledu osamosvoji in ustanovi lastno strokovno šolo za gostilničarsko vajeništvo."

Zadeva je vredna premisleka. Ker če mojstri vajencev niso pošiljali v obrtno nadaljevalno šolo, so kršili zakon, kajti v skladu z *Naredbo k obrtnemu redu* iz l. 1907 so bili obrtniki dolžni "učnemu osebjem do 18. leta starosti [...] omogočiti obiskovanje obrtno-nadaljevalnih šol oz. pripravljalnih tečajev ter strokovnih nadaljevalnih šol (§ 75a)" (Almasy, 2018, str. 77; Počivavšek, 2012, str. 33). Zahteva, da vajenci obiskujejo obrtne nadaljevalne šole, se je postavljala tudi v novi državi Kraljevini SHS. Tako *Predpisi za zaščito delavstva* iz l. 1924 določajo, da mora biti poskrbljeno za šolanje vajencev v nadaljevalnih šolah in da so mojstri dolžni preverjati udeležbo vajencev pri pouku

(Predpisi za zaščito delavstva, 1924, str. 146). *Delavski red* je prav tako jasno določal, da so vajenci dolžni hoditi v obrtno nadaljevalno šolo (Delavski red, 1919):

“Šolski pouk mladostnih pomožnih delavcev. § 3. *Mladostni delavci in vajenci, čim še niso prekoračili 18. leta, se navajajo, da obiskujejo svoji izobrazbi primerne nadaljevalne strokovne šole* in se jim v to dovoljuje potreben čas. Obiskovanje šole nadzorujem sam ali pa moj avtorizirani namestnik.”

Sicer je bil Delavski red objavljen v *Gostilničarju* l. 1919, že po razpadu monarhije, vendar je še vedno šlo za pravni predpis, sprejet v nekdanji državi, ki ga je sprejela gostilničarska zadruga v Ljubljani l. 1909, tako da je ta predpis popolnoma relevanten za to razpravo. Na tem mestu je potrebno poudariti, da je dobro desetletje po razpadu monarhije še vedno vladala pravna kontinuiteta na mnogih področjih (Stergar, 2018, str. 78–79), in šolstvo ni bilo nobena izjema. Novi obrtni zakon, ki je urejal tudi šolanje vajencev v Kraljevini Jugoslaviji, je namreč izšel šele l. 1931 (Počivavšek, 2012, str. 36). Če povzamemo, na osnovi dokaj nejasnih zapisov v *Gostilničarju* lahko sklepamo, da za šolanje gostilničarskih vajencev na Kranjskem v avstro-ogrskem obdobju nikakor ni bilo maksimalno poskrbljeno.

Kranjski hotelirji in gostilničarji so si želeli strokovne gostilničarske šole v Ljubljani, ker so bili prepričani, kot poroča *Gostilničar* v l. 1914, da občja obrtna nadaljevalna šola ne daje dovolj specialnega strokovnega znanja (Zadružne objave, 1914; Zadružne objave, Izredni ...1914), ki ga gostilničarska obrt nujno potrebuje, in se jim, sodeč po zapisih v *Gostilničarskem vestniku* in *Gostilničarju*, ni čisto nič mudilo s pošiljanjem vajencev na to šolo. Zato so podrobneje spregovorili o specialni šoli, ki so jo želeli za svoje vajence, o njenih ciljih, trajanju šolanja in izrecno o pravici pomočnikov in vajencev do obiskovanja tovrstne šole. Toda še pomembnejše je, da so spregovorili tudi o predmetih, ki so jih poučevale gostilničarske nadaljevalne šole v avstrijskem delu monarhije (Obrtno ..., 1915):

“V strokovnih nadaljevalnih šolah za gostilničarske, hotelirske in kavarnarske vajence se podučuje *obratno spisje, obrtno računstvo in kalkulacija ter obrtno knjigovodstvo s posebnim ozirom na potrebe gostilničarskega stanu*, nadalje strokovna veda v zvezi s *praktičnimi vajami v serviranju*. Gostilničarska strokovna veda obsega *nauk o živilih in poživilih, nauk o pridelovanju vina in o ravnanju z vinom v kleti, nauk o izdelovanju piva in o ravnanju s pivom pred točenjem in pri točenju, nauk o serviranju in nauk o obratovanju v gostilnah, hotelih in kavarnah*. Poleg teh predmetov se uče vajenci tudi *lepopisja, zakonoznanstva* in v manjšem obsegu tudi *drugih jezikov*.”

V l. 1914, še pred izbruhom vojne, so bili že blizu dogovora o ustanovitvi gostilničarske nadaljevalne šole v Ljubljani, vendar je vojna vse tovrstne načrte postavila na stranski tir za nedoločen čas (Obrt, 1918; Skrb za naraščaj, 1918; Zadružne objave, 1915) in šele po koncu vojne, že v novi državi, so gostilničarji v Ljubljani in tistem delu Kranjske, ki je prišel pod Kraljevino SHS, obnovili predvojna prizadevanja za ustanovitev gostilničarske nadaljevalne šole v Ljubljani, ki so obrodila sadove v letu 1924 (Naša strokovna šola, 1924), kar pa je že druga zgodba.

3 Sklep

Poklicno strokovno šolstvo na Kranjskem je bilo z izjemo kirurškega oddelka na ljubljanskem liceju, ukinjenega l. 1848, in umetno-obrtne šole, ustanovljene l. 1888 v Ljubljani, nižje izobraževalne stopnje, kar je razumljivo v luči slabe gospodarske razvitosti dežele Kranjske. Tudi obrtne nadaljevalne šole, ki so bile najpogostejši način za pridobitev obrtne izobrazbe na Kranjskem, so sodile v nižje poklicno izobraževanje. Bile so naslednice nedeljskih ponavljalnih šol, ki izvirajo iz terezijanskega obdobja in v katerih so omogočali pouk v branju, pisanju in računanju vajencem, ki so bili v tistem času pretežno nepismeni. Obrtne nadaljevalne šole so se delile na splošne in veliko bolj redke specialne strokovne šole in velika želja gostilničarjev in hotelirjev na Kranjskem je bila ustanovitev gostilničarske nadaljevalne šole v Ljubljani. Ta zahteva je bila jasno izražena zlasti v l. 1907 ob uvedbi novega obrtnega zakona, ki je za vajence zahteval obvezno šolanje na obrtnih nadaljevalnih šolah, nato v l. 1908, ko je pravkar ustanovljeni časopis *Promet in gostilna* opozoril na potrebo po gostilničarski šoli v Ljubljani, zahteve po gostilničarski šoli pa so se postavljale tudi na shodih gostilničarjev na Bledu l. 1911 in v Postojni l. 1912. V tem času so začeli izhajati strokovni časopisi za gostinstvo in turizem, in sicer *Promet in gostilna* (1908–1909) kot uradno glasilo Deželne zveze za tujski promet na Kranjskem, medtem ko je *Gostilničarja* (1914–1931) in *Gostilničarski vestnik* (1911–1913) izdajala Deželna zveza gostilničarskih zadrug za Kranjsko. O potrebi po specialni šoli za gostilničarsko obrt so govorili vsi trije časopisi, zlasti pa sta to problematiko izpostavljala *Gostilničarski vestnik* in *Gostilničar*. Na osnovi podatkov, pridobljenih iz obeh časopisov, lahko sklepamo, da stanje na področju usposabljanja gostilničarskih vajencev ni bilo rožnato. Ker strokovne gostinske nadaljevalne šole v Ljubljani ni bilo, čeprav so si zanje prizadevali, so bili gostilničarji dolžni pošiljati svoje vajence v obrtno nadaljevalno šolo, vendar iz zapisov v obeh časopisih ni jasno, koliko so to obvezo gostilničarji dejansko upoštevali. Prav tako se niti *Gostilničarski vestnik* niti *Gostilničar* ne izjasnita glede zaposlovanja vajencev, mlajših od 14 let, vsekakor pa je problem teh vajencev ostajal nerazrešen tudi po razpadu monarhije. Ljubljana je dobila svojo gostilničarsko nadaljevalno šolo šele l. 1924, v novi državi, ki je izvedla kar nekaj odločnih posegov na področju šolstva, tudi poklicno-strokovnega, kar pa je že predmet drugih razprav.

Alenka Divjak, PhD

Apprenticeship for Innkeepers in the Crown Land of Carniola Through the Lens of Professional Hospitality Newspapers

This article focuses on hospitality training in the crown land of Carniola during the Austro-Hungarian period (1867–1918). In order to better understand the challenges that innkeepers in Carniola faced in training hospitality workers, it is necessary to understand the structure of the so-called continual vocational schools (germ. gewerbliche Fortbildungsschulen), which were considered as the most common form of vocational training. These schools were all the more popular because fully developed vocational

schools were extremely rare on the then Slovenian ethnic territory. Thus, in Carniola, which was the central region of Slovenia, there was only one fully developed vocational/professional school, i.e. the Vocational School for Arts and Crafts in Ljubljana, founded in 1888 and renamed the National School of Crafts in 1911, while all other schools providing craft or vocational education were of a lower educational rank. The continual vocational schools were also lower vocational schools, which developed out of the former Sunday adult schools, where attendance was compulsory for apprentices in Maria Theresa's time (1740–1780) and before 1848 in order to improve their reading, writing and computational skills, since the vast majority of the apprentices desperately lacked such knowledge. Unfortunately, these schools were not very effective, because most of the apprentices were illiterate, so there was hardly anything to revise.

Since the attendees of the continual vocational schools, like their predecessors attending the former Sunday adult schools, combined work in their masters' (craftsmen) workshops and the attendance of evening or Sunday school classes, both groups of apprentices simultaneously participated in work-based and adult education. The Digital Library of Slovenia has provided access to the annual reports of many continual vocational schools in various Slovenian locations, e.g. Ljubljana, Škofja Loka, Tržič, Kamnik, Krško, Izlake, Metlika, Ribnica and Postojna, which give a detailed insight into their organisation and functioning. The reports provide information on teachers, school subjects, duration of schooling, time of classes, school supervisors, members of school committees, and also on the compulsory additional professional courses for teachers at the continual vocational schools, which were regularly reported on, especially by teachers' newspapers such as Slovenian Teacher (sl. Slovenski učitelj) and Teacher's Comrade (sl. Učiteljski tovariš).

Classes usually lasted for three years, from October to April, and were held only on certain days of the week, often in the evenings, on Sundays, public holidays, and on Thursdays, which were school-free days. The continual vocational schools had, as a rule, three classes: the preparatory class (for the attendees who had to improve the basic reading, writing and arithmetic skills) and the first and second years. Such a school was usually attached to the primary school and its pupils were taught mainly by local primary school teachers, and partly by external experts.

The continual vocational schools were scattered throughout the Slovenian ethnic area. For example, there were such schools in Carniola in Novo mesto, Ljubljana, Kamnik, Kranj, Škofja Loka, etc., the crown land of Goriška-Gradiška ran such schools in Tolmin, Renče, Gorica, Ajdovščina, etc., in Lower Styria, such schools operated in Maribor, Ptuj, Celje, Slovenska Bistrica, Slovenske Konjice, Radlje ob Dravi, Ormož, Brežice, Slovenj Gradec, etc. These schools' increased the reputation of the towns or market towns, but they were also a financial burden, because the contributions of the state and the crown lands were insufficient. The state contributed about one third of the funds, so the promoters and founders of the schools had to rely on local resources, especially in the form of donations and contributions from local craftsmen, lending banks, municipalities and individuals. The schools were also faced with poor school attendance, as masters, at least some of them, did not favour institutional vocational education because they were losing their monopoly on the training of apprentices. As the masters wanted to squeeze as much work out of the apprentices as possible, they were reluctant to allow them to attend the continual vocational schools. Classes were therefore often held in the evenings. The

idea of classes held in the morning was firmly rejected by the masters. The continual vocational schools were divided into two groups: general (*allgemein-gewerblich*) which provided general, common theoretical skills to apprentices of different trades, and specialised (*speziell* or *fachlich-gewerblich*) ones which focused on one trade. Those of the *fachliche gewerbliche Fortbildungsschulen* type were rare. In Ljubljana, for example, there was one such school for the building trades, and another one for carpentry in Št. Vid above Ljubljana (today Šentvid – Ljubljana).

In Carniola, the local hotel owners and innkeepers were eager to get a vocational school for innkeepers in Ljubljana, but this desire remained unfulfilled in the Austro-Hungarian monarchy. It should be noted that in 1912, according to *Innkeeper's Newsletter* (sl. *Gostilničarski vestnik*) (1911–1913), there were only seven cities in the Austrian part of the monarchy that had schools for innkeepers, namely Vienna, Innsbruck, Prague, Reichenberg, Ustje ob Labi, Karlovy Vary and Brno, and even the prominent cities of Graz and Trieste did not have their own schools for innkeeping in that year. The *Innkeeper's Newsletter* often pointed out the need for a special school for innkeepers in Ljubljana. In the absence of required catering schools, apprenticeship therefore played a central role in the training of hospitality staff.

The rules of the cooperative of innkeepers, café-keepers, distillers and cooks in Ljubljana, published in 1893, already give some insight into the training for the professions mentioned above. Thus, it was permissible to accept under-age apprentices, but in this case, a contract had to be concluded before the leaders of the cooperative. The apprenticeship with a master lasted at least two years, the cooperative supervised the apprenticeship and the apprentice had to pass a test at the end of the training. Masters were also under the supervision of the cooperative and could have their licence to take on apprentices revoked if they were neglectful. The innkeepers' cooperatives were therefore responsible for the professional training of apprentices, but at the same time, they endeavoured to ensure that no concession could be obtained without proof of competence, thus preventing unfair competition. The authorities granted such requests only in the seven towns which had schools for innkeepers, namely Vienna, Reichenberg, Innsbruck, Prague, Ustje ob Labi, Karlovy Vary and Brno, but not elsewhere, which meant that, in the view of the Regional Cooperative Union of Carniola, established in 1909, unfair competition flourished in the region. These thoughts reappeared in many issues of the *Innkeeper's Newsletter*.

The same newspaper also gives some clues about the situation of apprentices. Namely, in Carniola at this time, too, the first misgivings were voiced that apprentices should not be accepted in the apprenticeship before the age of 14. For example, an anonymous writer of the *Innkeeper's Newsletter* (1912) pointed out that the Vienna Innkeepers' Cooperative had refused to accept apprentices before the age of 14 because boys were not physically and mentally mature enough before that age. The writer recommends that Ljubljana should follow this example. That this recommendation was not followed even after the collapse of the Austro-Hungarian monarchy in 1918 is implied by the following article, this time from the *Innkeeper*, the successor to the *Innkeeper's Newsletter*, which in 1920 indignantly commented on the demands of hospitality workers for an improvement in their situation, also with regard to apprenticeship. Among other things, the employees demanded that no apprentices should be taken on before the age of 14 and that they should be required to attend a continual vocational school and

professional lectures during their apprenticeship, which, along with all other demands, was flatly refused in the Innkeeper. It should be noted here that the principle that apprentices should not start their vocational training before the age of 14 was seemingly ignored even in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes/Yugoslavia (1918–1941), which was established after the dissolution of the Austro-Hungarian monarchy.

Although the Primary School Law of 1929 provided for eight years of compulsory schooling at the higher level of primary school, in the so-called higher national school, there were so many relaxations of the compulsory schooling obligation that the eight-year compulsory schooling was virtually abolished (for lower social classes). In addition, the higher national school had classes in the seventh and eighth grades only in the winter from November to March, and pupils were allowed to start learning a craft or trade before they had finished the higher national school, i.e. before they had completed 8 years of compulsory schooling; very often they embarked on the apprenticeship at the early age of twelve, which was criticised especially by the teaching staff.

According to the 1907 Craft Order (germ. *Gewerbordnung*), masters were obliged to provide apprentices with the possibility of attending continual vocational schools. The requirement for apprentices to attend such schools was also imposed in the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes. Thus, the 1924 Regulations for the Protection of Labourers stipulate that apprentices must be educated in the continual vocational schools and that masters must monitor the school attendance of apprentices.

As there were no catering schools whatever in Carniola during the Austro-Hungarian period, as mentioned above, it can be assumed that catering apprentices attended general continual vocational schools, where apprentices of different trades were taught common theoretical subjects, while practical training took place with masters of individual trades. The Workers' Regulations clearly stipulated that apprentices were obliged to attend continual vocational schools. Although this was a document from the Austro-Hungarian period, it was still relied upon for at least a decade until the Kingdom of Yugoslavia adopted its own laws in this area in the early 1930s.

Based on the data obtained from both newspapers, the situation in the field of apprenticeship training was not encouraging. In Carniola, lower vocational education was predominant, mainly provided by the general continual vocational schools, while innkeepers and hotel owners wanted a special school for innkeepers. As there was no specialised catering school in Ljubljana, innkeepers were seemingly obliged to send their apprentices to general continual vocational schools, but it is not clear from the accounts in the two newspapers to what extent this obligation was actually observed by the innkeepers and other owners of catering and tourist facilities. Apart from that, the innkeepers seemingly did not have any misgivings about employing apprentices under the age of 14, which remained a problem even after the collapse of the monarchy.

LITERATURA

1. Almasy, K. (2018). *Kanon und nationale Konsolidierung: Übersetzungen und ideologische Steuerung in slowenischen Schullesebüchern (1848–1918)*. Böhlau Verlag. <https://unipub.uni-graz.at/obvugroa/download/pdf/5992089>
2. Bergant, M. (1958). *Poizkusi reforme šolstva*. DZS.

3. Čeč, T. in Čosić, H. (2020). Nedeljske ponavljalne šole: prve institucije za izobraževanje odraslih na Slovenskem. *Šolska kronika*, 29(1–2), 7–21. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-WXMG4XM2>
4. Čuček, F. (2008). Jezikovne "težave" na Spodnjem Štajerskem v Taaffejevi dobi. Prispevki za novejšo zgodovino, 48(2), 7–21. <https://ojs.inz.si/pnz/issue/view/262/220>
5. Delavski red (Šolski pouk mladostnih pomožnih delavcev). (1919). *Gostilničar*, 6(7).
6. Die gewerblichen Fortbildungsschulen in Österreich: eine Zusammenstellung der wichtigsten Normen. (1910). Ministeriums für öffentliche Arbeiten (2. izd.).
7. Dimnik, J. (ur.). (1911). Izvestje I. mestne petrazredne deške ljudske šole, strokovne nadaljevalne šole za mehansko-tehniške obrti in trgovske gremialne nadaljevalne šole v Ljubljani za šolsko leto 1910–1911. Mestna glavna šola. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:DOC-M8DU5JMC>
8. Dokaz vsposobljenosti. (1912). *Gostilničarski vestnik*, 2(13).
9. Dolinar, F. M. idr. (2011). Slovenski zgodovinski atlas. Nova revija.
10. Dovgan, J. (1967). Kmetijsko šolstvo od začetkov do razpada Avstro-Ogrske. V F. Degen (ur.), *Prispevki k zgodovini kmetijskega šolstva na Slovenskem* (str. 7–28). Skupnost kmetijskih šol Slovenije Maribor.
11. Dular, A. (1997). Metliška obrtno nadaljevalna šola. *Zgodovinski časopis*, 51(4), 517–527. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-XSOEK3WV>
12. Flerè, P. (1929). Zakon o narodnih šolah s kratko razlago in stvarnim kazalom ter z dodatkom predpisov drugih zakonov, ki so v zvezi z Zakonom o narodnih šolah. (1929). Učiteljska tiskarna v Ljubljani. https://www.sistory.si/media/legacy/publikacije/16001-17000/16519/zakon_o_narodnih_solah.pdf
13. Franchetti, E. (1907). Obrtne nadaljevalne šole. *Učiteljski tovariš*, 47(37), 411–413.
14. Gemeindelexikon der im Reichsrate vertretenen Königreiche und Länder. (1900). Bearbeitet auf Grund der Ergebnisse der Volkszählung vom 31. Dezember 1900. K. K. statistischen Zentralkommission. VII. Österreichisch-Illyrisches Küstenland. https://www.sistory.si/media/legacy/publikacije/34001-35000/34847/TN-218291_v07abby.pdf
15. Gostilničarska šola na vidiku. (1921). *Gostilničar*, 8(12).
16. Gostilničarska šola. (1923). *Gostilničar*, 10(11–12).
17. Gostilničarska zadruga na Vrhniki. (1913). *Gostilničarski vestnik*, 3(6).
18. Govekar Okoliš, M. (2024). Razvoj izobraževanja odraslih in andragogike na Slovenskem. *Andragoška spoznanja*, 33, 1–33. <https://doi.org/10.4312/as/13500>
19. Govekar-Okoliš, M. (2019). Primerjava izobraževanja učiteljev v slovenskih deželah Avstro-Ogrske. *Šolska kronika*, letnik 28(1–2), 40–65. <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-KJSIEOYZ>
20. Hojan, T. (1975). Izobraževanje odrasle mladine 1870–1941. Slovenski šolski muzej.
21. Holz, E. (2019). Henrik Costa in njegov opis svobodnega pristanišča Trst leta 1838. *Kronika*, 67(3), 465–480.
22. Jug, J. (ur.). (1997). Zgodovina izobraževanja odraslih v srednjeevropskih državah: obdobje razsvetljenstva. Moderna organizacija.
23. Jug, J. (ur.). (2000). Prispevki k zgodovini izobraževanja odraslih (1774–1918). Moderna organizacija.
24. Kralj, B. (2004). Ob 250-letnici Babiške šole v Ljubljani: zgodovinski oris. *Obzornik zdravstvene nege*, 38(1), 7–11. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-7CZKIHRD>
25. Lah, R. (1930). Vpliv Kmetijske družbe na kulturne ustanove v Sloveniji. *Agronomski glasnik* I, 31–34. <https://hrcak.srce.hr/file/251112>
26. Malo dela a mnogo jela. (1920). *Gostilničar*, 7, 3–4.
27. Nabor vajencev. (1912). *Gostilničarski vestnik*, 2(19).
28. Nadaljevalni tečaji za učitelje. (1903). *Učiteljski tovariš*, 43(8), 60.
29. Naša strokovna šola. (1924). *Gostilničar*, 11(7).
30. Obrt. (1918). *Gostilničar*, 5(10–11).
31. Obrtna nadaljevalna šola pa naši obrtniki. (Iz obrtniških krogov.). (1906). *Gorenjec*, 7, 38.

32. Obrtne šole 1872–1918. (b. d.). <https://mizarji.wordpress.com/obrtno-solstvo/obrtne-sole-1872-1918/>
33. Obrtni red. (16. 8. 1907). Državni zakonik za kraljevine in dežele v državnem zboru (Kos LXXXIX). <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-JCRXFL7B/2340bba8-d973-413d-a822-e06f7736dbc3/PDF>
34. Obrtno nadaljevalno šolstvo s posebnim ozirom na gostilničarstvo. (1915). Gostilničar, 2, 1.
35. Obrtno-nadaljevalna šola v Novem mestu. (1909). Slovenski učitelj, 10(6), 139.
36. Obrtno-nadaljevalne šole v Ljubljani. (1909). Slovenski učitelj, 10(11), 256–257.
37. Okoliš, S. (2008). Zgodovina šolstva na Slovenskem. Slovenski šolski muzej.
38. Papež, D. (2008). Razvojne stopnje osnovne šole Mokronog od njenih začetkov do II. svetovne vojne. V M. Bregar (ur.), Šolstvo v Mokronogu 1808–2008: ob 200-letnici šolstva v Mokronogu (str. 7–65). Osnovna šola Mokronog. <https://marko-kapus.si/wp-content/uploads/2022/02/27-Solstvo-v-Mokronogu-1808-2008.pdf>
39. Perenič, U. (2012). Čitalništvo v perspektivi družbeno geografskih dejavnikov. Slavistična revija 60(3), 365–382. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-PQYYZBGL/a39de186-61d0-405e-8349-62775db7869e/PDF>
40. Perenič, U. (2016). Prostor literarnih društev: čitalništvo v kontekstu demografskih značilnosti, upravno-politične in sodne delitve ozemlja ter mreže srednjih in višjih šol. V M. Juvan (ur.), Prostori slovenske književnosti (str. 133–156). Založba ZRC, SAZU.
41. Počivavšek, M. (2012). En gros & en detail: trgovina v Sloveniji do druge svetovne vojne: trendi, strukture, prakse. Zgodovinsko društvo Celje. <https://www.sistory.si/cdn/publikacije/35001-36000/35096/ZgodoviniCE-13.pdf>
42. Potočnik, B. (2010). Šolski sistem v avstro-ogrski monarhiji s poudarkom na šolstvu na Slovenskem (1869–1918) [Diplomsko delo, Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko]. DKUM. <https://dk.um.si/IzpisGradiva.php?id=13160>
43. Pravila zadruge gostilničarjev, krčmarjev, kavarnarjev, žganjetočnikov in skuharjev v Ljubljani. (1893). Založba združenega načelnštva. <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-51795AWR>
44. Predpisi za zaščito delavstva. (1924). Tiskovna zadruga. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/26001-27000/26802/Predpisi_za_zascito_delavstva.pdf
45. Prvi kranjski gostilničarski shod. (1907). Slovenski narod, 40, 216.
46. Razno. Dokaz vsposobljenosti za gostilničarski obrt. (1911). Gostilničarski vestnik, 1(10).
47. Schmidt, V. (1988). Zgodovina šolstva in pedagogike na Slovenskem, I., II., III. Delavska enotnost.
48. Serše, A. (1991). Obrtna šola v Ljubljani 1888–1914. Arhivi, 14(1–2), 39–42.
49. Serše, A. (1995). Strokovno šolstvo v osrednji Sloveniji do leta 1941. Arhiv Republike Slovenije.
50. Serše, S. (2000). Začetki obrtnega šolstva na Kranjskem v obdobju 1750–1850. Arhivi 23(2), 41–46. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/706/ARHIVI_2000-2.pdf
51. Skrb za naraščaj! (1918). Gostilničar, 5(16–17).
52. Slokar, I. (1963). Zgodovina obrtnega šolstva v Ljubljani do leta 1860. Zgodovinski časopis, 17, 196–218. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/1-1000/71/ZGODOVINSKI_CASOPIS_LETO_1963_LETNIK_17.pdf
53. Specialni krajevni repertorij avstrijskih dežel, izdelan na podlagi podatkov ljudskega štetja z dne 31. decembra 1910. (1918). C. kr. statistična komisija, IV. Štajersko. Dvorna in državna tiskarna.
54. Special-Orts-Repertorium von Krain. (1894). <https://dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ATN-TI3MV/f002d76f-43c6-4f35-bb2b-8d15f640ea68/PDF>
55. Stergar, R. (2018). Vojna, lakota, ujetništvo, negotovost in Jugoslavija. Leto 1918 na prostoru današnje Slovenije. V M. Smolej (ur.), 54. seminar slovenskega jezika, literature in kulture: 1918 v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. 2.–13. 7. 2018 (str. 78–89). Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovenistiko, Center za slovenščino kot drugi in tuji jezik. https://centerslo.si/wp-content/uploads/2018/06/54-SSJLK_zbornik-celota_.pdf
56. Strokovno šolstvo. (1912). Gostilničarski vestnik, 2(21).
57. Šesttedenski gostilničarski tečaj v Ljubljani. (1908). Promet in gostilna, (4), 1908, 38–39.

58. Učiteljski vestnik. Tečaj. (1909). Slovenski učitelj, 10(5), 117.
59. Učiteljski vestnik. Učni tečaj za izobrazbo na obrtno-nadaljevalnih šolah v Beljaku. (1909). Slovenski učitelj, 10(7), 165.
60. Umek, E. (2006). Kranjska kmetijska družba. Arhivi, 29(1), 1–34. <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-VCPM9PN8>
61. Urejeno vajeništvo. (1912). Gostilničarski vestnik, 2(16).
62. Vajeniške preskušnje. (1912). Gostilničarski vestnik, 2(17).
63. Valenčič, V. (1970). Organizacije za napredek agrarne proizvodnje, specialno šolstvo in strokovna literatura. 20. Organizacija deželnega in državnega kmetijskega šolstva do 1918. V J. Bogataj in V. Hazler (ur.), *Gospodarska in družbena zgodovina Slovencev: zgodovina agrarnih panog*, (523–556). SAZU. https://www.sistory.si/cdn/publikacije/38001-39000/38253/90_740_Organizacije_za_napredek_agrarne_proizvodne.pdf
64. Westritschnig, K. J. (2015). *Berufsbildung in Österreich während der Habsburgermonarchie 1848–1918*. GRIN Verlag.
65. Zadrúžne objave. Gostilničarska zadruga v Ljubljani. Gostilničarski vajenci in obrtna nadaljevalna šola. (1914). Gostilničar, 1(7).
66. Zadrúžne objave. Izredni občni zbor gostilničarjev, kavarnarjev itd. v Ljubljani. (1914). Gostilničar, 1(13).
67. Zadrúžne objave. Izredni občni zbor gostilničarske zadruge v Ljubljani. (1914). Gostilničar, 1(12).
68. Zadrúžne objave. Redni občni zbor pomočniškega zbora gostilničarske zadruge ljubljanske. (1915). Gostilničar, 2(6).
69. Žarn, K. (2012). Reforma osnovnega šolstva leta 1929 v Kraljevini Jugoslaviji [Diplomsko delo, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko, Oddelek za zgodovino]. RUL. <https://repozitorij.uni-lj.si/IzpisGradiva.php?lang=slv&id=112197>.

Besedilo / Text © 2025 **Avtor(ji) / The Author(s)**

To delo je objavljeno pod licenco CC BY Priznanje avtorstva 4.0 Mednarodna.

This work is published under a licence CC BY Attribution 4.0 International.

(<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>)